

OASeS

Ongelijkheid, Armoede, Sociale uitsluiting en de Stad
Universiteit Antwerpen

Persconferentie

Donderdag 3 december 2015 om 10 uur

Hof Van Liere, zaal Willem Elsschot, 2000 Antwerpen

Stadscampus Universiteit Antwerpen

Ter gelegenheid van de publicatie van:

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING JAARBOEK 2015

Redactie: Danielle Dierckx, Jill Coene, Peter Raeymaeckers, Marjoke van der Burg
Uitgeverij ACCO, Leuven/Den Haag. (Nr. 29 in de reeks Sociale InZichten)

Universiteit Antwerpen - Faculteit Sociale Wetenschappen

Centrum OASeS (Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad)

De Meerminne, St-Jacobstraat 2, 2000 Antwerpen

Onderzoekslider Armoede: Danielle Dierckx (Prof.dr.)

<http://www.oases.be>

I. DRIE OPMERKELIJKE CONCLUSIES

1. VERPLICHT VRIJWILLIGERSWERK IS NIET HET JUISTE ACTIVERINGSRECEPT

De federale regering wil een verplichte gemeenschapsdienst invoeren voor langdurig werklozen. Zij zouden twee halve dagen per week verplicht vrijwilligerswerk moeten uitvoeren. Onderzoek uit Nederland toont aan dat verplicht vrijwilligerswerk niet altijd de verwachtingen inlost.

Vrijwilligerswerk heeft verschillende positieve functies. Zo kan het cliënten een nieuw soort status geven, kan het aanvoelen als 'onthaasting', als een 'ambacht' en kan het als zinvol worden ervaren. Het draagt dus bij aan het empowerment van bijstandsccliënten: ze winnen aan zelfrespect en zelfvertrouwen, voelen zich gewaardeerd en worden op die manier versterkt, waardoor ze weer grip krijgen op de eigen situatie. Toch blijkt vrijwilligerswerk op termijn geen opstap te zijn naar betaald werk. Cliënten worden vaak aan hun lot overgelaten wanneer ze als vrijwilliger aan de slag zijn en worden vaak niet verder bemiddeld naar werk. Het is dan ook cruciaal dat er door de hulpverlening een brug wordt gevormd naar betaald werk.

Vrijwilligerswerk is verder enkel zinvol wanneer bepaalde voorwaarden vervuld zijn. Vrijwilligerswerk moet aansluiten bij de interesses van de cliënt. Wanneer dat niet het geval is, voelen cliënten zich miskend in hun eigen doelstellingen. Ook het controlerende aspect van vrijwilligerswerk doet afbreuk aan het gevoel van bijstandsccliënten dat vrijwilligerswerk in hun belang is. Tegelijk is het belangrijk dat cliënten contact hebben met hulpverleners die hen ondersteuning bieden en die het voor hen opnemen wanneer er conflicten zouden ontstaan tijdens het vrijwilligerswerk.

2. KINDEREN MET MIGRATIEACHTERGROND SCOREN MINDER GOED IN HET ONDERWIJS, ONDANKS COGNITIEVE CAPACITEITEN, GEGOEDE SOCIALE KLASSE EN KENNIS VAN HET NEDERLANDS

Leerlingen met migratieachtergrond scoren minder goed dan autochtone leerlingen voor begrijpend lezen en wetenschappen. De vraag is hoe dit samenhangt met de sociaaleconomische status (SES) van leerlingen (gemeten aan de hand van de beroepsstatus van hun ouders), hun cognitieve capaciteiten (gemeten met een non-verbale intelligentietest) en/of hun thuistaal. Dit werd bestudeerd op basis van toetsresultaten voor begrijpend lezen en wetenschappen van 1.648 leerlingen uit het vijfde leerjaar lager onderwijs uit 63 scholen in Brussel, Gent en de Limburgse mijngemeenten.

In vergelijking met leerlingen met een lagere SES is de etnische kloof wat betreft toetsresultaten groter voor leerlingen uit gezinnen met een hogere SES, wat betekent dat leerlingen met migratieachtergrond die afkomstig zijn van een hogere sociale klasse nog steeds minder goede onderwijsprestaties behalen. De etnische kloof in onderwijsprestaties is ook groter bij de groep van slimmere leerlingen. Hoewel hogere cognitieve vaardigheden bij alle etnische groepen samengaan met hogere onderwijsprestaties, is dit sterker het geval voor autochtone leerlingen. Hoogbegaafde leerlingen van Turkse en Marokkaanse origine scoren slechts op het niveau van medium laagbegaafde autochtone leerlingen. De thuistaal van leerlingen blijkt de etnische kloof niet te kunnen verklaren: zowel allochtone leerlingen waar er thuis Nederlands wordt gesproken als degene waar er thuis geen Nederlands wordt gesproken, presteren minder goed dan autochtone leerlingen.

Etnische ongelijkheid in het onderwijs is dus geen kwestie van 'gebreken' (zoals een gebrek aan capaciteiten of het afkomstig zijn van een lagere sociale klasse), wat betekent dat het onderwijs de talenten van leerlingen met een andere herkomst meer moet erkennen.

3. GEZINNEN MET EEN LAAG INKOMEN HEBBEN NOOD AAN ONDERSTEUNING IN HET OMGAAN MET STRESS

Uit onderzoek bij 363 Vlaamse koppels met kinderen blijkt dat ouders uit gezinnen met een laag inkomen (maandelijks equivalent netto-inkomen van minder dan € 1.250) significant meer financiële en relationele stress ervaren dan ouders uit midden- tot hoog inkomensgezinnen (meer dan € 1.250).

Vaak wordt mensen in armoede verweten dat ze niet effectief omgaan met hun financiële of relationele problemen. Dit blijkt niet het geval te zijn. Ouders uit lage inkomensgezinnen blijken niet minder dan ouders uit midden- tot hoge inkomensgezinnen een oplossing te zoeken voor hun problemen. Ook zoeken ze evenveel steun bij vrienden of familie. Ouders uit laag inkomensgezinnen gebruiken wel significant meer vermijdende strategieën dan ouders uit midden- tot hoog inkomensgezinnen, wat zich bijvoorbeeld kan uiten in het opgeven om een oplossing te zoeken voor de financiële of relatieproblemen. Vermijdend reageren op stresssituaties is problematisch omdat het kan leiden tot bijkomende psychosociale problemen.

Het feit dat ouders met een laag inkomen zowel meer financiële als relationele stress ervaren, doet vermoeden dat ze ook geconfronteerd worden met andere vormen van stress, waardoor ze mogelijks te vermoeid zijn om effectieve strategieën te hanteren. Deze bevinding sluit aan bij de recente 'schaarste theorie' van Mullainathan & Shafir. Die stelt dat mensen bij schaarste (van inkomen, tijd, voedsel, ...) over te weinig 'bandbreedte' kunnen beschikken: doordat ze teveel moeten focussen op een probleem, kunnen ze niet meer goed nadenken over andere problemen. Dit maakt het moeilijk om op eigen kracht uit de armoede te geraken. Gezinnen met een laag inkomen hebben dan ook baat bij voldoende toegankelijke hulp- en steunbronnen.

II. ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING: RECENTE ONTWIKKELINGEN

1. DE SOCIALE DOESTELLINGEN VAN EUROPA 2020 LIGGEN NIET BINNEN HANDBEREIK

In 2015 zijn we halverwege de EU2020-strategie. Tegen 2020 moeten Vlaanderen en België, net als andere Europese lidstaten, doelstellingen verwezenlijken op vlak van werkgelegenheid, onderzoek en ontwikkeling, klimaat/energie, onderwijs en armoede en sociale uitsluiting. Vlaanderen en België hebben nog een hele weg af te leggen voor wat de 'sociale' doelstellingen betreft (zie tabel op p.5).

Inzake vroegtijdig schoolverlaten (het percentage jongeren van 18-24 jaar die ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs behaald hebben en die niet hebben deelgenomen aan een opleiding tijdens een referentieperiode van vier weken) heeft België de nationale doelstelling quasi behaald: 9,8% jongeren verliet in 2014 het onderwijs vroegtijdig, het streefdoel is 9,5%. Vlaanderen legde zichzelf een strengere norm op (5,2%) die nog niet werd bereikt (7,0% in 2014). België en Vlaanderen behaalden ook de doelstelling voor hoger onderwijs niet: respectievelijk 43,8% en 44,8%

van de 30-34-jarigen heeft in 2014 een diploma hoger onderwijs, terwijl de doelstelling werd gezet op 47% in België en 47,8% in Vlaanderen. Hoewel het aantal hooggeschoolden in Vlaanderen de afgelopen jaren sterk toenam, vertraagde het groeiritme de voorbije vijf jaar. Zoals we weten, is de doorstroom naar het hoger onderwijs ongelijk. Maatregelen voor het creëren van gelijke onderwijskansen blijven dus een aandachtspunt.

De werkzaamheidsgraad (het aantal werkenden in de leeftijdsgroep 20-64 jaar t.o.v. de totale bevolking van 20-64 jaar; iemand wordt als werkend beschouwd wanneer hij/zij in een referentieweek minstens één uur betaalde arbeid verrichtte) blijft in België 5,9 procentpunten onder het streefdoel. Bovendien is deze lager dan het Europese gemiddelde van 69,2% in 2014. Verwacht wordt dat ook Vlaanderen het streefdoel niet zal halen: simulaties schatten de werkzaamheidsgraad in 2020 op 73,1%. Het komt er voor onze beleidsmakers vooral op aan de tewerkstellingskansen van jongeren, 50-plussers, laaggeschoolden en mensen met migratieachtergrond op te krikken.

In 2014 leefde een vijfde (21,2%) van de Belgische bevolking in een gezin met risico op armoede of sociale uitsluiting. Dat zijn 145.000 personen meer dan in 2008. Ook in Vlaanderen (data 2013) is er een toename van 40.000 personen in armoede of sociale uitsluiting. De doelstelling van 2020 ligt dus nog heel ver weg en bijkomende maatregelen dringen zich op. Het risico op armoede en sociale uitsluiting is gebaseerd op drie sub-indicatoren: het relatieve armoederisico, het aandeel van de bevolking dat leeft in ernstige materiële deprivatie en het aandeel personen (0-59 jaar) in een gezin met een zeer lage werkintensiteit¹. 15,5% Belgen leefde in een gezin met een inkomen onder de armoederisicogrens, 5,9% leefde in een gezin dat ernstig materieel gedepriveerd was en 14,6% leefde in een gezin met een zeer lage werkintensiteit. Vooral die laatste indicator nam toe sinds 2008 (toen 11,7%). Bovendien behoort België in vergelijking met Europese cijfers voor deze indicator tot de slechtste leerlingen van de klas, naast landen als Griekenland (17,2%), Spanje (17,1%) en Kroatië (14,7%). De verklaring dient vooral te worden gezocht in onze gepolariseerde arbeidsmarkt, waar jobs voornamelijk terecht kwamen in gezinnen waar al iemand aan het werk was.

---

¹ Het relatieve armoederisico meet hoeveel personen leven in een gezin met een huishoudinkomen dat lager ligt dan 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar huishoudinkomen. Het beschikbare inkomen is de optelsom van het inkomen van alle gezinsleden, na aftrek van belastingen en sociale bijdragen, inclusief sociale uitkeringen. Het wordt omgerekend o.b.v. de gemodificeerde OESO-equivalentieschaal om huishoudens met verschillende gezinsgrootte en -samenstelling onderling te vergelijken. In 2013 (EU-SILC 2014) bedroeg het mediaan equivalent beschikbaar gezinsinkomen in België € 21.705 op jaarbasis. De armoederisicogrens, 60% daarvan, ligt op € 13.023, afgerond € 1.085 per maand voor een alleenstaande. Voor een alleenstaande met een kind komt dit neer op € 1.411 en voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen bedraagt de armoederisicogrens € 2.279 per maand.

Van ernstige materiële deprivatie is sprake wanneer gezinnen problemen hebben met minstens vier van volgende negen items: achterstallige betalingen van hypotheek/huur of nutsvoorzieningen, het huis niet voldoende kunnen verwarmen, geen onverwachte financiële uitgaven kunnen doen, volgende aankopen niet kunnen veroorloven: om de twee dagen een maaltijd met vis, vlees of een proteïne-equivalent, een week vakantie weg van huis, een auto, een wasmachine, een kleuren-tv of een telefoon.

De werkintensiteit meet de verhouding van het aantal effectief gewerkte maanden door gezinsleden op actieve leeftijd (18-59 jaar en niet studerend) tijdens het jaar voorafgaand aan het enquêtejaar tegenover het totaal aantal maanden dat zij gewerkt zouden kunnen hebben. Van een zeer lage werkintensiteit is sprake wanneer die verhouding kleiner is dan 20%.

Tabel. Doelstellingen van België en Vlaams Gewest inzake Europa 2020 en huidige situatie

	Belgische doelstelling	België 2014	Vlaamse doelstelling	Vlaanderen 2014
Vroegtijdig schoolverlaten	9,5%	9,8%	5,2%	7,0%
Deelname hoger onderwijs (bevolking 30-34 jaar)	47%	43,8%	47,8%	44,8%
Werkzaamheidsgraad (bevolking 20-64 jaar)	73,2%	67,3%	76%	71,9%
Armoede of sociale uitsluiting (t.o.v. 2008)	-380.000 personen	+145.000 personen	-280.000 personen	+40.000 personen*

*: cijfer Vlaanderen armoede en sociale uitsluiting o.b.v. data 2013

2. ACTIEVE INCLUSIE VAN BIJSTANDSCLIËNTEN: REALITEIT STAAT VER VAN IDEEAALTYPE

Actieve inclusie is cruciaal om de strijd tegen armoede aan te gaan. De Europese Commissie onderscheidt drie pijlers waar de lidstaten aan zouden moeten voldoen: passende inkomenssteun, inclusieve arbeidsmarkten en toegang tot hoogwaardige diensten. Een analyse voor 19 lidstaten (o.b.v. data voor 2012) toont aan dat in geen enkele lidstaat het activeringsbeleid ten aanzien van bijstandsccliënten aansluit bij dit concept van actieve inclusie.

Ten eerste is passende inkomenssteun voor bijstandsgerechtigden niet gegarandeerd. In geen enkel land stijgt hun netto-uitkeringspakket (gemeten als gemiddelde over 4 gezinstypes, inclusief kindergeld of huursubsidie) boven de armoederisicodrempel uit; vaak blijft het zelfs onder de 40% van het nationaal mediaan equivalent inkomen.

Ten tweede is in veel landen de toegang tot kwaliteitsvolle diensten beperkt. Er is bijvoorbeeld veel variatie in de lidstaten in de toegang van bijstandsgerechtigden tot het hulpverleningsaanbod.

De derde pijler, inclusieve arbeidsmarkten, kan worden opgedeeld in twee dimensies: gedragsstimulerende maatregelen (gericht op snelle re-integratie op de arbeidsmarkt door strenge voorwaarden, sancties en financiële prikkels) en versterkende maatregelen (gericht op het versterken van individuele vaardigheden). In de meeste landen worden gedragsstimuli ingezet om de arbeidsmarktparticipatie van bijstandsgerechtigden te bevorderen. De meeste landen hebben ook minstens één activeringsprogramma gericht op opleiding of werkervaring (als voorbeeld van een versterkende maatregel). Tegelijkertijd beschermt in geen enkel onderzocht land het minimumloon bij voltijdse tewerkstelling tegen armoede wanneer meerdere personen ervan moeten rondkomen.

In de meeste lidstaten primeert snelle doorstroom naar de arbeidsmarkt op passende inkomenssteun of kwalitatieve dienstverlening. België sluit samen met Oostenrijk, Luxemburg, Nederland en Slovenië het sterkst aan bij de notie van actieve inclusie: deze landen scoren laag op slechts één van de vier dimensies. In België is het niveau van het inkomenspakket voor bijstandsgerechtigden ondermaats, ten gevolge van lage leefloonbedragen en het ontbreken van bovenlokale kostencompenserende maatregelen voor belangrijke uitgavenposten zoals huisvesting. Kostencompensaties voor lage inkomensgezinnen zouden de bodem van onze welvaartsstaat nochtans substantieel kunnen optillen. Bovendien verhinderen degelijke sociale beschermingsmaatregelen, die voorkomen dat iemand in armoede terecht komt, dat mensen te ver van de arbeidsmarkt verwijderd geraken.

III. KINDERARMOEDE HEEFT VELE GEZICHTEN

1. KINDERARMOEDE: HALLUCINANTE CIJFERS

Anno 2014 (inkomensdata van 2013) leeft bijna een op de vijf kinderen jonger dan 18 jaar (18,8%) in ons land in een gezin met een inkomen onder de armoederisicodrempel (t.o.v. 15,5% bij de bevolking als geheel). Daarmee ligt dit percentage 2,9 procentpunten hoger dan tien jaar geleden (15,9% in 2004). Het gaat vooral over kinderen in eenoudergezinnen (36,4%), in grote gezinnen (20,0%), kinderen van laagopgeleide ouders (53,8%), kinderen van ouders die geboren zijn buiten België (37,2%) en kinderen in gezinnen waar bijna niemand werkt (73,6%). 12,4% kinderen leefde in een gezin dat langdurig arm is (zowel in 2013 als in minstens 2 van de drie jaren daarvoor). 6,8% kinderen woonde in 2014 in een gezin dat ernstig materieel gedepriveerd was en 13,0% leefde in een gezin met een zeer lage werkintensiteit. Voor Vlaanderen zijn enkel cijfers voor 2013 beschikbaar; 12% (+-150.000) kinderen leefde toen in een arm gezin; 3% leefde in een ernstig materieel gedepriveerd gezin en 7% leefde in een gezin met zeer lage werkintensiteit.² In een welvarend land als België zijn dergelijke cijfers onrechtvaardig, vooral omdat kinderen die in armoede leven daar de rest van hun leven de gevolgen van kunnen dragen.

2. KINDEREN ERVAREN NEGATIEVE GEVOLGEN VAN ARMOEDE

Uit belevingsonderzoek bij kinderen in armoede in Nederland blijkt dat armoede voor veel kinderen een emotionele, materiële en sociale belasting is. Ze voelen zich vaak buitengesloten, maken zich zorgen en schamen zich. Armoede veroorzaakt spanningen binnen het gezin (tussen ouders, of tussen ouders en kinderen) en kinderen maken zich regelmatig zorgen over hun leefsituatie, vooral over geldproblemen. Een aantal kinderen heeft angst om uit huis te worden gezet, geen eten of spullen te hebben of nog meer schulden te maken. Bij sommigen leiden die zorgen tot fysieke klachten. Een aantal kinderen gelooft niet dat de situatie zal verbeteren in de nabije toekomst.

Armoede is ook nog steeds een groot taboe: niet alleen praten kinderen weinig met hun ouders over armoede thuis, ze proberen het probleem vaak ook op school verborgen te houden en praten er meestal zelfs niet met vrienden over. Weinig geld hebben, is voor meer dan een op de vier kinderen een reden om vrienden niet mee naar huis te nemen. Nochtans houden vrienden meestal rekening met de situatie als ze weten dat een kind in armoede leeft. Beleidsmakers moeten dit taboe helpen doorbreken, bijvoorbeeld door sensibilisering, ook in het onderwijs.

3. KINDERARMOEDE ONDERMIJNT GEZONDHEID, HUISVESTING EN VRIJE TIJD

4,8% Vlaamse huishoudens gaf in 2013 aan dat ze medische consumptie moesten uitstellen omwille van financiële redenen en 20,7% vond dat de uitgaven voor gezondheidszorg moeilijk passen binnen het gezinsbudget. Eenoudergezinnen scoren significant slechter, met respectievelijk 11,4% en 36,7%. Tijdens de vroege levensjaren wordt de basis gelegd voor fysieke, sociale, emotionele, taalkundige en cognitieve vaardigheden van kinderen die op hun beurt welzijn, (mentale) gezondheid, schoolse vaardigheden en latere economische participatie bepalen. Achtergestelde buurten, een laag

---

² Anno 2013 leefde 10,8% van de Vlaamse bevolking als geheel in een gezin met een inkomen onder de armoeddrempel; 2,7% was ernstig materieel gedepriveerd en 8,9% leefde in een gezin met zeer lage werkintensiteit.

inkomen/vermogen, opleiding en beroepsklasse van de ouders, jobgerelateerde stress en werkloosheid van de ouders, gebrek aan huisvesting en materiële deprivatie zijn de belangrijkste sociale factoren die samenhangen met een reeks negatieve gevolgen voor de gezondheid en ontwikkeling van kinderen. Zo verhogen een laag inkomen van de ouders en het wonen in achtergestelde buurten de kans op astma. Preventie en vroegtijdig ingrijpen zijn uitermate belangrijk. Onderzoek toont aan dat interventieprogramma's best universeel beschikbaar zijn, waarbij tegelijkertijd gezorgd wordt dat moeilijk bereikbare groepen worden bereikt. Interventies moeten zich niet alleen richten op het niveau van het gezin, maar ook op het niveau van de buurt. Wijkgezondheidscentra lijken hiervoor bijzonder geplaatst.

Onderzoek toont aan dat tussen 1995 en 2012 in zeven van elf bestudeerde West-Europese landen steeds meer private huurders met een laag inkomen (de onderste 40% van de gestandaardiseerde inkomensverdeling) worden geconfronteerd met betaalbaarheidsproblemen³. Ook in België is wonen minder betaalbaar geworden voor deze groep; anno 2012 kampt bijna 60% private huurders met een laag inkomen met betaalbaarheidsproblemen (tegenover 29,2% in 1995). Dit is voornamelijk het gevolg van stijgende huurprijzen. 30,1% van de gezinnen in België gaf in 2014 aan dat de totale huisvestingskosten (hypotheek/huur, verzekeringen en onderhoud gerelateerd aan de woning) een zeer zware financiële last vormen. Bij eenoudergezinnen liep dat op tot 52,8%. 21,0% kinderen in ons land leefde in een woning met een lekkend dak, vochtige muren of vloeren of rottend raamwerk. Bij kinderen in armoede was dat percentage veel hoger (37,5%) dan bij niet-arme kinderen (17,2%). Ongezonde woonomstandigheden kunnen aanleiding geven tot gezondheidsproblemen zoals luchtwegklachten. Arme gezinnen wonen vaker in buurten die overlast kennen in de vorm van geluidsoverlast, vervuiling en criminaliteit. Deze vaststellingen tonen andermaal de noodzaak om te investeren in kwalitatieve huisvesting voor lage inkomensgroepen.

Armoede ondermijnt ook het recht van kinderen op vrije tijd en spel. Zo kon 68,7% Belgische gezinnen met kinderen in armoede zich in 2014 geen week vakantie weg van huis veroorloven (t.o.v. 26,6% bij de bevolking als geheel). Het Nederlands belevingsonderzoek leert dat kinderen door de armoedesituatie nergens naartoe kunnen en veel thuis zitten. Ze missen het doen van leuke dingen, zoals naar een pretpark gaan, kunnen shoppen en nieuwe (merk)kleding kopen. Sommigen kunnen geen verjaardagsfeestje vieren, kunnen niet met vriendjes naar het zwembad of mee op schoolreis of op kamp. Tegelijkertijd vergelijken kinderen zich met anderen. Ze vinden het lastig om anderen te horen vertellen over de leuke dingen die ze kunnen doen of de spullen die ze kunnen kopen. Vlaamse kinderen (12-17 jaar) uit eenoudergezinnen (64,7%), uit BSO-richtingen (45,0%) en kinderen van ouders uit de lagere arbeidersklasse (52,7%) nemen minder vaak deel aan een vereniging of groepsgerichte vrijetijdswerking (zoals een jeugdhuis, tekenacademie, milieubeweging, ...) (totale deelname van alle Vlaamse kinderen: 76,1%). Vlaamse kinderen (6-17 jaar) uit arme gezinnen hebben ook 44% minder kans om lid te zijn van een sportclub dan kinderen uit niet-arme gezinnen. Financiële drempels zijn niet de enige verklaring voor lagere participatie. Andere factoren, waaronder de aanwezigheid van voldoende (sport)voorzieningen in de buurt en een (sport)aanbod dat aansluit op de wensen en verwachtingen, vormen ook belangrijke drempels.

---

³ Het betaalbaarheidsprobleem wordt gemeten aan de hand van de woonquote (de verhouding van de huur t.o.v. het beschikbaar huishoudinkomen). Wanneer huishoudens in deciel 1-2 (de onderste 20% van de inkomensverdeling) meer dan 25% van hun inkomen spenderen aan wonen, spreken we van een betaalbaarheidsprobleem. Bij private huurders in deciel 3-4 wordt de drempel op 30% gelegd.

4. OOK STEEDS MEER JONGEREN HEBBEN HET MOEILIJK

Een groeiende groep jongvolwassenen wordt geconfronteerd met financiële moeilijkheden. Het armoederisico van 18-24-jarigen ligt met 18,8% in 2014 hoger dan dat van de bevolking als geheel (15,5%) en kent sinds 2008 een toenemende trend. Het maandelijks gemiddeld aantal leefloongerechtigden nam tussen 2013 en 2014 toe met 3,9%, maar de groep leefloongerechtigden jonger dan 25 jaar groeide sneller, met gemiddeld 5,1%. Jongeren tussen 18 en 25 jaar vertegenwoordigden in 2014 31,9% van de totale leefloonpopulatie terwijl hun aandeel in de Belgische bevolking 10,7% bedroeg. In het eerste kwartaal van 2015 zette deze trend zich verder.

Jongeren hebben het dan ook moeilijk op de arbeidsmarkt. In economisch minder gunstige tijden zijn zij het eerste slachtoffer: ze worden eerder ontslagen of krijgen minder kansen om een nieuwe job te beginnen omdat er een groter aanbod is van ervaren beroepskrachten. De werkzaamheidsgraad van 15-24-jarigen, exclusief studenten, daalde tussen 2008 en 2014 in Vlaanderen van 81,6% tot 73,8%. De afname deed zich voor bij alle opleidingsniveaus, maar laaggeschoolde jongeren werden het hardst geraakt (-13,1 procentpunten; 45,6% in 2014). De werkloosheidsgraad van Vlaamse jongeren (15-24 jaar) bereikte het hoogste niveau in 2013 (16,6%) en bleef in 2014 vrij stabiel (16,1%). Recentere gegevens wijzen er wel op dat de jeugdwerkloosheidsgraad in de eerste twee kwartalen van 2015 daalde. Er gaapt een grote kloof tussen de werkloosheidsgraad van laaggeschoolde en hooggeschoolde jongeren in Vlaanderen: 27,0% t.o.v. 11,9%. Ook jongeren met een migratieachtergrond zijn vaker werkloos. Een derde van de bevolking met niet-EU-herkomst in België is jonger dan 18 jaar en zal binnen de komende twee decennia de arbeidsleeftijd bereiken. De werkloosheid onder de tweedegeneratie migrantenjongeren met niet-EU-herkomst is bovendien hoger dan onder de eerstegeneratie migrantenjongeren.

Het aantal jongeren dat zich niet aanmeldt bij een dienst voor arbeidsbemiddeling (en dus geen recht heeft op een beroepsinschakelingsuitkering) neemt toe, vooral bij laaggeschoolde werklozen in de steden. Het risico bestaat dat jongeren die de school verlaten zonder de minste kwalificatie onder de radar verdwijnen omdat ze op basis van hun niet afgemaakte studies nooit een uitkering zullen krijgen en dus het nut van een inschrijving als werkzoekende in vraag kunnen stellen.

Ons land staat dus voor de grote uitdaging om jongeren toekomstperspectieven te bieden. Werkloze jongeren ervaren immers nadelige effecten in hun hele verdere loopbaan: het vergroot de kans op toekomstige werkloosheid en leidt tot een lager toekomstig loon. Hoe langer de periode van jeugdwerkloosheid duurt, hoe groter die negatieve gevolgen zijn en hoe moeilijker het wordt om eruit te geraken. Jongeren die de arbeidsmarkt moeten betreden tijdens een recessie hebben het extra moeilijk. Laaggeschoolde jongeren lopen dan het risico dat ze op jaarbasis minder uren werken (doordat ze vaker werkloos zijn) en een lager loon verdienen, zelfs tot twaalf jaar na hun afstuderen. Hooggeschoolde jongeren zullen sneller een job onder niveau aannemen, tegen een lager loon, waar ze wellicht nog jaren in gevangen zitten.

Het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten en het investeren in het verwerven van bijkomende vaardigheden moeten prioriteiten zijn. Via de zogenaamde jongerengarantie wordt werkloze jongeren sneller (binnen vier maanden) een gepast aanbod op maat geboden. Vlaanderen bouwt daarbij verder op bestaande instrumenten zoals instapstages, IBO-contracten en

werkinlevingstrajecten om de ongekwalificeerde uitstroom te remediëren. Een kwaliteitsvol aanbod moet daarbij steeds het uitgangspunt zijn.

5. SCHOOLMOEHEID HANGT SAMEN MET ECONOMISCHE THUISCONDITIES

Schoolmoeheid leidt tot slechtere resultaten en een hogere kans op vroegtijdig schoolverlaten. Het kan zich uiten in een gedragsmatige, emotionele en/of cognitieve variant. Gedragsmatige schoolmoeheid uit zich meestal in regelovertredend gedrag in de schoolcontext, emotionele schoolmoeheid gaat over het zich niet thuis voelen in de schoolcontext en de desinteresse van leerlingen in de leerstof en cognitieve schoolmoeheid omvat de wil om tijd en energie te spenderen aan schools presteren. Onderzoek tijdens schooljaar 2013-2014 bij 2.354 leerlingen uit het vierde jaar secundair onderwijs in 39 scholen in Gent wijst uit dat schoolmoeheid vaker voorkomt bij jongeren die vinden dat hun thuissituatie economisch minder gunstig is.

Zo ontwikkelen leerlingen die ervaren dat ze thuis financiële problemen hebben, vaker gedragsmatige schoolmoeheid. Leerlingen die zichzelf economisch gedeprimeerd voelen, verzetten zich tegen de school omdat ze vinden dat ze minder kansen hebben in het onderwijssysteem dan anderen. Deze leerlingen hebben ook een grotere kans emotioneel af te haken op school. De algemene schoolcultuur sluit eerder aan bij de middenklasse, zodat leerlingen uit lagere SES-groepen zich minder goed thuis voelen op school. Leerlingen met een achtergestelde sociale achtergrond hebben vaker het idee dat goed presteren op school voor hen niets uithaalt. Leerlingen die thuis financiële problemen opmerken, ontwikkelen daardoor vaker cognitieve schoolmoeheid.

Bovendien blijkt er een 'deprivatiecultuur' te bestaan op schoolniveau: subjectieve gevoelens van economische deprivatie worden gedeeld door leerlingen van eenzelfde school. Die deprivatiecultuur blijkt samen te hangen met gedragsmatige en cognitieve schoolmoeheid. Alle leerlingen in scholen waar de meerderheid van de leerlingen de economische situatie thuis slecht percipieert, hebben een grotere kans gedragsmatig of cognitief af te haken, onafhankelijk van hun eigen inschatting van de thuissituatie.

Om de sociale ongelijkheid in het onderwijs tegen te gaan, moeten scholen met een hoger aantal leerlingen met een achtergestelde gezinsachtergrond meer middelen krijgen om ongelijke startkansen te kunnen compenseren.

6. GEMEENTEN VERSCHILLEN IN HUN AANPAK VAN KINDERARMOEDE

In Nederland voeren gemeenten een verschillend kinderarmoedebeleid, zodat de kansen die kinderen krijgen afhankelijk zijn van de plaats waar ze wonen. In de ene gemeente bestaan uitgebreide voorzieningen voor de participatie van kinderen in armoede, in andere niet of wordt slechts een beperkt aantal kinderen toegelaten. Ook particuliere initiatieven zijn ongelijk gespreid: in sommige gemeenten bestaan voedsel- of kledingbanken en stichtingen die inzetten op kinderen, in andere niet. Binnen gemeenten zou er beter moeten worden samengewerkt tussen beleidsniveaus, maar ook met lokale organisaties. Deze bevindingen zijn relevant voor de Vlaamse/Belgische context, waar bijvoorbeeld OCMW's eigen maatregelen kunnen treffen of waar ook geen geografisch dekkend hulpverleningsaanbod bestaat.

Beleidsparticipatie van jongeren is belangrijk en draagt bij aan de morele, sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen en aan de ontwikkeling van specifieke competenties. De kwaliteit van voorzieningen verhoogt wanneer stakeholders inspraak krijgen. In Nederland worden kinderen echter te weinig betrokken bij het gemeentelijk armoedebeleid.

In Vlaanderen wint het concept 'kindvriendelijke stad' aan belang. Een kindvriendelijke stad stemt haar beleidsvoering af op de noden en behoeften van kinderen. Kinderen zijn echter geen homogene groep, zij hebben verschillende en soms tegenstrijdige behoeften. Steden en gemeenten moeten allereerst inzicht krijgen in die noden en behoeften. Daarna moeten ze zich durven uitspreken over hoe ze willen omgaan met kinderen in verschillende omstandigheden. Zo zijn niet alle voorzieningen in de stad toegankelijk of betaalbaar voor alle kinderen. In het kader van een armoedebeleid komt het erop aan te corrigeren op ongelijkheid: prioriteiten moeten gesteld worden voor kinderen die minder ontplooiingskansen hebben.

7. NETWERKEN ZIJN CRUCIAAL IN DE STRIJD TEGEN KINDERARMOEDE

(Kinder)armoede is multidimensioneel: het gaat om sociale uitsluiting op meerdere levensdomeinen. Dat betekent dat de bestrijding ervan alle bevoegdheden en beleidsdomeinen doorkruist en een geïntegreerde aanpak vereist. Nochtans is er sprake van een vaak gebrekkige coördinatie tussen verschillende beleidsterreinen, een gefragmenteerde dienstverlening en ontoereikende communicatie en samenwerking tussen verschillende bestuursniveaus. Ook binnen steden en gemeenten gebeurt het dat de verschillende actoren die met kinderen werken, elkaars diensten niet goed kennen, hun expertise en ervaringen niet delen en geen structureel overleg plegen. Lokale overlegplatformen waarin relevante actoren betrokken worden, kunnen hierop een antwoord bieden. Het gaat dan om netwerken van diverse lokale actoren, uit zowel de welzijns- als niet-welzijnssector (zoals kinderopvang, scholen, armoedeverenigingen, sportverenigingen, ...) die de krachten kunnen bundelen in de strijd tegen kinderarmoede. Dergelijke netwerken moeten investeren in kennismaking met elkaars hulpverleningsaanbod en informatie uitwisselen. Ze moeten de toegankelijkheid van het hulpverleningsaanbod verhogen en het beter bekend maken bij een ruim publiek. Voorwaarde is wel dat deze overlegplatformen aansluiting zoeken bij het bestaande lokale beleid en/of bestaande initiatieven om overlap tegen te gaan. Bovendien moeten ze ook alle stakeholders betrekken, zowel op het niveau van kinderen en ouders, als op het niveau van partners als op beleidsniveau.

Het beleid moet investeren in duurzame, structureel verankerde initiatieven, met structureel georganiseerde financiële middelen. Ook een betere integratie van initiatieven op federaal en gewestelijk niveau dringt zich op om meer succes te boeken in de strijd tegen kinderarmoede.

ENKELE EXTRA CIJFERS

- Het leefloon voor een alleenstaande bedraagt € 833,71, dat is € 251 lager dan de armoederisicogrens. Ook de minimumwerkloosheidsuitkering voor een alleenstaande ligt er € 113 onder.
- Het gemiddeld maandelijks aantal leefloongerechtigden tijdens de eerste vier maanden van 2015 bedroeg 113.695 (in 2014 was dat 102.654).
- 111.762 65-plussers ontvingen in 2014 een inkomensgarantie voor ouderen of een gewaarborgd inkomen voor bejaarden, dat is 2,8% meer dan in 2013.
- 130.030 personen moesten in 2014 een beroep doen op een Belgische voedselbank.
- Het aantal collectieve schuldenregelingen in België liep in 2014 op tot 97.065.
- Het armoederisico van personen met een nationaliteit van buiten de EU28 bedroeg in 2014 61,2% in België, tegenover 24,9% bij de groep met EU28-nationaliteit en 11,7% bij personen met Belgische nationaliteit.
- In Vlaanderen werden in 2014 81.023 huishoudens van elektriciteit voorzien door een netbeheerder omdat ze hun factuur niet konden betalen. Voor aardgas betrof het 57.083 huishoudens.
- Op 31/12/2014 stonden 120.504 kandidaat-huurders op een wachtlijst voor een sociale woning. De gemiddelde wachttijd bedroeg 1.125 dagen (+- 3 jaar).
- 23,2% van de eenoudergezinnen in België had in 2014 minstens één achterstallige betaling in het afgelopen jaar voor huur/hypotheek, elektriciteit, water of gas, aankopen op afbetaling of een andere lening (tegenover 7,6% bij de bevolking als geheel).
- Boom telt in 2014 het hoogste aantal kinderen dat werd geboren in een kansarm gezin: 32,6%, gevolgd door Antwerpen (26,4%). In heel Vlaanderen was dat 11,4%.
- In 2005 spendeerde 39,2% van de private huurders in Vlaanderen meer dan 30% van hun besteedbaar inkomen aan uitgaven voor wonen, in 2013 liep dit op 51,7%.
- Vlaanderen telde 48.284 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) jonger dan 24 jaar in 2014, 20,7% van de totale NWWZ-populatie. De meerderheid daarvan (45,1%) was laaggeschoold.
- 12,5% van de Vlaamse jongeren die in 2014 de schoolbanken verlieten, was een jaar later nog werkloos.
- De langdurige werkloosheidsgraad (langer dan een jaar werkloos) van jongeren is in België tussen 2008 (4,9%) en 2014 (8,0%) toegenomen.
- 17,0% Vlaamse jongeren werkt onvrijwillig via een tijdelijk contract en zou liever vast werk willen.

DE STRUCTUUR VAN HET JAARBOEK

Deze 24ste editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting staat in het teken van kinderarmoede. Iets meer dan 1 kind op 6 in ons land leeft in een gezin met een inkomen onder de armoededrempel. Dit cijfer is onrechtvaardig. Opgroeien in armoede beknoppt immers de latere kansen op succes. Dit boek wil kinderarmoede ontrafelen vanuit diverse invalshoeken.

Kinderarmoede is een schending van de kinderrechten. We tonen aan hoe kinderen worden geconfronteerd met ongelijke kansen op een toereikende levensstandaard, onderwijs, gezondheid, huisvesting en vrije tijd. We meten de evolutie van multidimensionele armoede in gezinnen in België en vergelijken met de buurlanden. Twee hoofdstukken belichten de sociale ongelijkheden in het onderwijs. Het ene onderzoekt het effect van socio-economische deprivatie op schoolmoeheid, het andere de etnische ongelijkheid in het lager onderwijs. Verder bekijkt het Jaarboek welke strategieën volwassenen met kinderen met lage en middelmatige inkomens gebruiken om te kunnen omgaan met financiële stress en stress door relatieproblemen. Sommige strategieën kunnen de ontwikkeling van psychische problemen voorkomen. Aandacht gaat ook naar hoe gezinnen in armoede sociaalwerkpraktijken ervaren. Werken zij als hefboomen uit de armoede? Ook de eigen ervaringen van kinderen in armoede, opvoeders en professionals komen aan bod, evenals de manier waarop gemeenten in Nederland kinderarmoede bestrijden. We bekijken de succesfactoren voor de werking van lokale overlegplatformen voor kinderarmoede. Aanvullend blikken we op het perspectief van kinderen en jongeren op hun stad. Dit kan steden inzicht geven in hoe ze zich kunnen ontpoppen tot kindvriendelijke steden. Ten slotte verschuiven we de aandacht naar jongeren: jongeren van vandaag zijn de ouders van morgen. Een hoofdstuk belicht het financieel risicogedrag van adolescenten en een hoofdstuk gaat dieper in op de problematiek van de hoge jeugdwerkloosheid.

We starten dit boek met de evolutie van armoede en sociale uitsluiting na vijf jaar beleid onder de noemer van 'Europa 2020' en de rol van die Europese strategie voor groei, werkgelegenheid en inclusie. Ook de variatie in beleidsstrategieën gericht op het activeren van bijstandsgerechtigden in verschillende Europese lidstaten vormt een van de thema's. Actueel is de analyse over de ervaringen die bijstandsccliënten in Nederland met 'verplicht vrijwilligerswerk' hebben. Het eerste deel van het boek eindigt met een analyse van de positie van huurders met lage inkomens in diverse Europese landen. Het boek sluit af, zoals de traditie het wil, met een uitgebreid overzicht van de recentste statistieken over armoede en sociale uitsluiting.

MEER WETEN?

Het Jaarboek is een product van het Centrum OASes (Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad) van de Faculteit Sociale Wetenschappen, Departement Sociologie van de Universiteit Antwerpen. Het wordt gefinancierd door de Vlaamse regering en het Vlaams Armoedesteunpunt (www.vlaamsarmoedesteunpunt.be) en uitgegeven door Acco (Leuven/Den Haag).

We nodigen u van harte uit op **maandag 7 december 2015** op de Universiteit Antwerpen (Stadscampus) voor een **colloquium** naar aanleiding van deze publicatie (zie: <https://www.uantwerpen.be/nl/onderzoeksgroep/oases/jaarboek/>).

Jill.Coene@uantwerpen.be, 03 265 59 99

Prof. dr. Peter.Raeymaeckers@uantwerpen.be, 03 265 53 39

Prof. dr. Stijn.Oosterlynck@uantwerpen.be